

**OISTERBEKE METTEN GEBERCHTE
RAW DATA**

Van omstreeks het jaar 1200 tot in de 15^e eeuw dateren enkele archief-vermeldingen van “Oosterbeek met de berg”. **Zoek andere vermeldingen in dit tijdvak + in latere tijden**

**** Sloet:**

- Vredesverdrag, vermoedelijk van na 1196-03-06. tussen de graaf van Gelre en de hertog van Brabant waarbij o.a. wordt bepaald dat de graaf het allodium dat hij had te Oosterbeek, met den berg, opdraagt aan de hertog, die het weer aan hem in leen geeft.

- Verdrag in het jaar 1203 tussen graaf Otto van Gelre en Hendrik hertog van Brabant, waarbij de eerste aan de andere afstaat zijn rechten op Megen, de Eeninge der Kempen en zijn allodium te Oosterbeek, dat hij in leen ontvangt. Latijnse tekst luidt: *Preterea comes Gelrie universum allodium, quod habet in Osterbeke cum monte, in manus ducis contulit ab ea in feodum recepit.* (N: Al rond ≈ 1180 krijgt Gelre waarschijnlijk zeggenschap in de Eninge van de Kempen. Een eninge is een groep of verbond van plaatsen met hetzelfde rechtssysteem. De Eninge van de Kempen was gegroepeerd rond Eersel. Omstreeks het begin van de 13^e eeuw zijn er nogal eens conflicten tussen Utrecht, Gelre en Holland over de Veluwe. In 1202 strijden Gelre en Holland gezamenlijk tegen Utrecht, dat wordt gesteund door Hendrik I van Brabant. In 1202 wordt vrede gesloten in Leuven (Hendrik is tevens graaf van Leuven) en in hetzelfde jaar dwingt hertog Hendrik I van Brabant graaf Otto I van Gelre – deze is gevangen genomen door Hendrik nadat Otto herhaaldelijk zijn verplichtingen jegens Hendrik niet was nagekomen – bij verdrag om o.a. zijn rechten op Megen en de Eeninge van Kempeland (“unitas totius Cempinne”) op te geven én om zijn allodium van Oosterbeek aan Brabant op te dragen om ’t vervolgens in leen terug te ontvangen. Otto draagt dit allodium in 1203 op en ontvangt het als leen terug van de hertog. Otto wordt gelost voor 2500 mark en zijn zoon Gerhard trouwt vervolgens met Margaretha, dochter van Hendrik. (Vaderlandsche Historie, dl 5. Jan B. David. DBNL, pag. 157, 158. Algemeene Geschiedenis des Vaderlands, J.P. Arend, 1840 Historie van Gelderland, dl I, W.A. van Spaen, 1814. J. van Dingenen, Geschiedenis van het Kwartier Kempenland in de Meierij van Den Bosch, 2011. M. van Asseldonk, Het graafschap Rode en de eningen van de Kempen, 2015.)

=====
P.M.: CHECK: 1. Vught in de middeleeuwen (900-1300). Het raadsel van de twee kerken Vught in the Middle Ages (900-1300). The mystery of its two parish churches. Door dr. A.C.M. (Ton) Kapelhof editie 21 februari 2020. **2.** Heren van Oirschot PDF uit Oog op Oirschot door Drs J. Lijten. **3.** Blijkens J. van Duijl, 2022, p. 47 heeft de RDO in Vught een ordevestiging gehad.
=====

Latere historiografen hebben aanvullende informatie:

- **van der Ree-Scholtens**

1257-08-10: Boudewijn, voorheen heer van Vught, verkoopt al zijn goederen tussen de Molengraaf en de Maas aan Hendrik III, hertog van Brabant, en verklaart dat de hertog alle goederen in Oosterbeek, die Boudewijn aan zijn zuster Mathilde – zij wordt in het document genoemd “domina de Oye”, vrouwe van Oyen – als huwelijksgift heeft geschonken en die waren verpand, voor 350 pond zal kunnen lossen van degenen die ze houden (N: De familie van Vught verschijnt voor het eerst in 1105; zij zou het dorp Vught van Gelre hebben gekregen. Met de verzwakking van de positie van de graaf van Gelre in Brabant verzwakt ook die van de van Vughts. In 1232 sluiten hertog Hendrik en Boudewijn van Vught een verdrag, waarbij het dorp Vught wordt gedeeld en de inkomsten van een ander deel van Vught tussen hen worden gedeeld; dit deel was een Gelders leen. In 1257 moet Boudewijn al zijn bezittingen aan de hertog

overdragen en worden de heren van Vught leenmannen van de Brabantse hertog. (W. van Schijndel e.a. in Vught in de middeleeuwen, download mei 2017)

Het is niet gelukt Mathilde van Oyen-van Vught te traceren. Anno 1257 kan zij gehuwd zijn met Gerhard van Oye (1239) of Bertolt van Oye (1254).

Afbeelding Kasteel Oyen 1732 of 1723
Met dank aan Ab Schuring, Lith

=====

Ex Wolfheze, kerspel en dorp, 2008

• Volgens de Bossche Protocollen verklaart Boudewijn, voorheen heer van Vught op 10 augustus 1257 dat de hertog van Brabant alle goederen in Oosterbeek die hij aan zijn zuster Mathilde als huwelijksgift heeft geschonken en die verpand waren, voor 350 pond zal kunnen lossen van degene die ze houdt.

• Jan Van Megen heeft na 1355 een leen gehad op *Oesterbeke met den berghe ende met sinen toebehoirten*. Bekend is dat deze Jan nogal eens foutief is geduid en is verwisseld met Jan Van Mierlo. Zeer waarschijnlijk is er een relatie geweest tussen het huis Van Mierlo en de burggraven van Montfoort. De eerste heer Van Mierlo (Roelof Rover van Rode, † circa 1220) is een leenman van de hertog van Brabant en heeft familierelaties met de heren Van Heeze⁹.

10. Bronnen: Heemkunde Kring Myerle: Mierlo, zijn oudste heren en hun familie (c. 1100-1335) door H. Vogels. ISBN 90-805381-1-6, 1999. De grensgebieden in het noordoosten van Brabant ca. 1200-1795 van G.F. van der Ree-Scholtens. ISBN 90 232 2803 0. Assen/Maastricht, 1993. Brabants Heem, 1955.

De hypothese wordt wellicht ondersteund door het volgende: “Heze”-namen zijn zeldzaam op de Veluwe. Dat is vreemd omdat *hees* staat voor struikgewas, bomen, heide. Echter in Brabant, vooral nabij Mierlo komen hees- en hezenamen met enige frequentie voor: Heesbeen, Holthees, Heeswijk, Heesch, Maashees, Bernheeze, Heeze, Maarheeze, Milheeze. Ook wolf-namen komen relatief laag frequent voor op de Veluwe, terwijl die in Brabant tamelijk frequent zijn (geweest). In Brabants Heem 1955 worden er omstreeks 50 geteld. Wél staat deze hypothese op gespannen voet met de aanname dat de naam Wolfheze uit vóórchristelijke tijd kan dateren. Hoe dan ook, een vergelijkend toponymisch onderzoek lijkt raadzaam

=====

• Spechtboek van na 1355

Hierin de volgende notitie: *Dleen van Meghen van Oesterbeke met den berghe ende mit sinen toebehoirten*; rond dit jaar is Willem IV graaf van Megen

• Wynaends van Resandt Brabantse Leenen in Gelderland per 1432-09-17:

Onder het kopje: *Dit siin die leen in Gelrelant gelegen. Die hertoge van Gelre houdt dese leen hierna bescreven uten huise van Brabant* wordt een opsomming van deze leenen gegeven, waarin als 6^e leen wordt genoemd: *Item dleen van Megen, van Oesterbeke metten berge ende metten anderen toebehoirten*.

Iets verder in de tekst wordt dit leen (her)bevestigd als volgt:

Al Hertoge Arnolt, hertoge van Gelre ende van Gulich, heeft ontfangen die leene hieronder gescreven van mynen genedigen here, hertogen Philips hertoge van Bourgognen ende van Brabant, ende dit als hertoge van Brabant tot Anwerpen XVII dage in September XIII^cXXXII jairItem Oesterbeke metten berge ende metten anderen toebehoirten.

en

B/ Wy Arnolt bi der genaden Gods hertoge van Gelre ende van Gulick ende greve van Zuytphen doen cont allen luden, bekennde met desen onsen brieve, dat wij opten dach van huden datum des briefs..... van onsen den hertoge van Bourgognen,....., van Brabant ende van Lymborch ontfangen hedden die leene hierna bescreven..... ende Oosterbeke metten berge....

De dagtekening van dit geheel luidt: *Gegeven tAntwerpen voirs. int jair ons Heren MCCCC ende tweendertich, XVII dage in Septembri.*

Afbeelding heerlijkheid Oyen en graafschap Megen
Bron: G.F. van der Ree-Scholten

CHECK, nogmaals: DE OUDSTE GENERATIES VAN DEN GRAVEN-HEREN VAN MEGEN, V. DINTHER 2013

CHECK: . Acten betreffende Gelre en Zutphen 1107-1415 (P.N. van Doorninck, J.S. van Veen

**** Aarts (2009)**

Op p. 46 en in noot 281 noteert hij dat Arnold van Gelre op 1471-04-02 in leen neemt van Brabant o.a. heel de Veluwe, *Oosterbeke metten geberchte*, het land van Cuyk, de stad Grave en 12 gemeten land in Tielerwaard. Ik vermoed dat dit charter in de Leuvense archieven voorkomt, heb het “online” niet kunnen vinden.

Allereerst wordt vastgesteld dat het blijkens de tekst in deze vijf vermeldingen naar alle waarschijnlijkheid steeds – d.w.z. door de eeuwen heen – om dezelfde goederen gaat: de Eninge van de Kempen, Megen en “Oosterbeek met de berg”. Voor wat betreft Oosterbeek zal dat ook op de grond welhaast zeker zo zijn. In het heuvelachtige landschap rondom het dorp zal een “berg” toch op z'n minst een heuvel met een opvallende hoogte moeten zijn geweest; en daarvan zijn er niet zo heel veel.

Het is te verwachten dat een heuvel met een opvallende hoogte toch wel een eigen naam zou hebben gehad en het vreemde is dan waarom die niet wordt gebruikt in de diverse stukken. Daar komt bij dat de term “Oosterbeek met de berg” ronduit cryptisch is. Er zijn de volgende opties: a/ het dorp plus “ergens dichtbij” een berg; b/ het deel van het dorp waarin een berg ligt; c/ Oosterbeek staat voor het dorp; d/ Oosterbeek staat voor de parochie.

Aarts (2009, p. 46, noot 282) doet de suggestie om in de Duno de “berg” *te mogen zien als een grafelijk statusbezit, waarmee door de overdracht aan Brabant de graaf zijn (tijdelijke) ondergeschiktheid demonstreerde*; in noot 282 wijst hij op de vele “bergen” te Oosterbeek.

Het bezwaar hiertegen is dat Aarts een berg zoekt en gevonden heeft (Duno) maar niets doet met het toponiem “Oosterbeek” dat ook in de tekst staat. Hoe ook, de Duno ligt niet in Oosterbeek, nu niet maar rond 1200 evenmin. De Duno ligt zelfs op enige afstand van Oosterbeek: aan de westzijde grenst Oosterbeek aan het gebied van de Seelbeek dat nimmer tot Oosterbeek heeft behoord. De Duno ligt vervolgens nog weer ten westen van Seelbeek.

Een verklaring voor “Oosterbeek met de berg” kan als volgt luiden: In de Hamalandse tijd, eindigend met het overlijden van Meinwerk in 1036, stond het Hamalandse dorp Renkum – Radinheim en andere schrijfwijzen – niet slechts voor het dorp, maar ook voor Hamalandse gebieden op de Velwezoom die níet tot Wageningen, Bennekom, Oosterbeek (en Seelbeek) behoorden, zoals Heelsum, Wolfheze en de Dorenweerd. Een goed voorbeeld is dat van het hiervoor vermelde “solario”. Rond 1200 – en ook rond 1471 – ligt de Duno niet meer in de

ruimte van Renkum maar in de *ruimte* van Oosterbeek, de enige “grote” plaats in de nabijheid van de Duno.

Maar, dit scenario gaat in feite ook uit van een duiding van het woord “berg”, het laat onbesproken wat onder “Oosterbeek” moet of kan worden verstaan.

Afgaande op de teksten is het redelijk te veronderstellen dat de berg in of nabij het dorp Oosterbeek zal liggen, anders is het *Osterbeke* in *Osterbeke cum monte* betekenisloos. Maar, het oorspronkelijke dorp Oosterbeek (Ostarbac, 834) ligt aan de rivier en kent geen hoge heuvel; wel liggen de Sonnenberg en de Westerbouwingberg in de onmiddellijke nabijheid van het dorp.

Resteert alleen de mogelijkheid dat de naam Oosterbeek staat voor de parochie van die plaats. Het was toen zeer gebruikelijk om de locatie van zekere goederen te duiden als “liggend in het kerspel van” en rond 1200 is er zeker al een kerspel Oosterbeek. Ostarbac is al sinds 834 eigendom van het bisdom Utrecht en blijkens Sloet (dl I, nr. 972) wordt Oosterbeek tussen 1276 en 1281 door het bisdom Utrecht aangeslagen als volgt: *Osterbeke xx s. Iovan. de toto anno* – dat moet overeenkomende met de tienden van alle geestelijke inkomens in de plaats en moet dienen voor de financiering van een kruistocht naar het Heilige Land.

In de toenmalige parochie-indeling lag Seelbeek in het kerspel van Wolfheze.

Vatten we het toponiem op als een aanduiding voor de parochie van Oosterbeek dan betekent “berg” wellicht niet meer dan een heuvel – één van de vele in de parochie – maar dan wel één die hoger is dan de andere in het kerspel. In het toen vrijwel onbewoonde noordelijk deel van het kerspel – het gebied van het wildforstergoed ten westen van de kerk van Wolfheze – liggen inderdaad hogere heuvels, denk Bilderberg, maar betrekkelijk weinig. Hoogtes als b.v. de Paasberg, Hemelse Berg of Sonnenberg, lagen in de parochie van Ooster, *if any*.

Zo bezien is er in deze parochie maar één hoogte die zich als “berg” kan kwalificeren en dat is de hoogte waarop nu de Westerbouwing staat. Komend vanuit Oosterbeek over de Benedendorpsweg westwaarts en vanaf de Veerweg in het zuiden oogt de hoogte als een hoge “berg”.

Oogt dit gebied als de evenknie van de Duno qua bereikbaarheid over weg en water, uitzicht op de Betuwe, de Rijn en het veer over de Rijn, op twee aspecten verschillen de beide hoogtes: de Duno is wat hoger én er is een verschil in wat ik meer zal noemen status ervan: Aarts meent terecht dat de Duno een grafelijk statusbezit had en dat heeft, bij mijn weten, de hoogte van Westerbouwing nimmer gehad.

Los van dit laatste punt – status – oogt het hier geschetste scenario aannemelijk.

Maar waar is het bewijs? Ik heb het niet kunnen vinden, ook niet in het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC). Wellicht bevatten de archieven van Antwerpen, Brussel en/of Leuven wel nadere informatie, “on-line” is dat niet gelukt.

Naslagwerken

Charterboek hertogen van Gelre en Graven van Zutphen, 1^e dl., 1^e afd, 1783, Bondam

=====

BELANGRIJKSTE BRONNEN EN LITERATUUR Naslagwerken

Acten betreffende Gelre en Zutphen 1107-1415, Doorninck, P.N. van e.a.
Archief Groot-Begijnhof in 's-Hertogenbosch, 1304 – 1741
Archief Landcommanderij Alden Biesen (B.)
Archief Ridderlijke Duitse Orde
BHIC Regesten
Casselboek 1312
Denombrementen 1440, 1495
Digitaal oorkondenboek Noord Brabant
Duitse Orde in Vught, 1300 – 1795
Edaboek, 1440
Klooster Sophiae Domus in Vught, (1303) 1465-1641 (1653)
Latijnsboek 1312
Leenkamer van Gelre en Zutphen, GA 0002
Spechtboek, 1374
Stootboek, ca. 1355

Bronnen, literatuur

Démoed, E.J.: Van een groene zoom aan een vaal kleed, herdruk no. 3
Hackeng, R.A.W.: Het middeleeuws grondbezit van het St. Servaaskapittel te Maastricht in de regio
Maas-Rijn, 2006
Hermans, C.R.: Analytische opgave der gedrukte charters, diploma's, etc. etc. der provincie
van Noord-Brabant, 1844
Ree-Scholten, G.F. van der: De geschiedenis van het noordoosten van Brabant ca. 1200-1795, 1993

Naslagwerken

Acten betreffende Gelre en Zutphen 1107-1415, Doorninck, P.N. van e.a.
Archief Ridderlijke Duitse Orde
Bijdragen & Mededelingen (B&M)1898 - 2016
Bosatlas van de geschiedenis van Nederland, 2011
Charterverzameling, GA 0243
Commanderij van Sint-Jan te Arnhem, GA 0306
Convent Sint-Hiëronymusberg of Hulsbergen bij Hattem, GA 0317

Gasthuizen en gilden (GA 2001)
Gelderland in beeld. Thema's 1. Kastelen in Gelderland (Doorwerth, Duno). 2. Kaarten
Hof van Gelre en Zutphen, GA 0124
Huis Rosendael, GA 0525
Inventaris van het archief van de Graven van Holland, 1189-1581 (ca. 1650)
Kelnarij van Putten, regesten
Leenkamer van Gelre en Zutphen, GA 0002
Nijmegen, prehistorie en oudheid, dl I, 2004
Placaat en Charter-Boek van Vriesland, dl I, 1768
Oud archief Arnhem (GA 2000), Regesten + Briefregesten
Walcherse archeologische rapporten 22, 2011
Zutphen Monumentaal 1-21

Bronnen, literatuur

Aarts, B.: Montferland en de consequenties. De vroege burchten bij Alpertus van Metz, 2009. De
vroege burchten in het oostelijk deel van het rivierengebied (NL/D), 2012
Asseldonk, M. van: Het graafschap Rode en de eninge van de Kempen, 2015
Blommesteijn, C.M. e.a.: De Veluwe, archeologisch-historische verkenningen van de bewonings-
Geschiedenis tot 1200, 1977
Bolhuis, J.H. van: De Noormannen in Nederland, 1835
Borman, R.: Archeologie in Gelderland, 1981. "Opgegraven verleden van Gelderland", 2007

- Byvanck, A.W.: Nederland in den Romeinschen tijd, 1944, dl. 2, p. 402
- Démoed, E.J.: Van een groene zoom aan een vaal kleed, herdruk no. 3
- Dinther, N.L. van: De oudste generaties van de graven-heren van Megen, 2013
- Dussen, J.G.H. v.d.: Heerlijkheid Doorwerth, 1847
- Duyll, J. van: Goederenverwerving Duitse Huis te Utrecht, 2022
- Enkevort, H.L.H., van: De grens van de Romeinse macht, Opgegraven Verleden, 2007
- Glazema, P.: Bijdragen en Mededelingen, dl 51: Kasteel Doorwerth (p. 14-16), kerk Oosterbeek (p. 63 e.v.)
- Groenewoudt, B.J. e.a.: Een inventariserend veldonderzoek bij de Hunneschans, 2006
- Groneman, H.J.H.: De bouwval te Wolfhezen en wat er gevonden werd, 1893 (Manuscript in transcriptie door J.P.H.T. Michiels.) Publikatie in Eigen Haard 1894, pag. 133 e.v. Gelders Archief, Blok 0508, inv. nr. 328. Ingezonden brief Arnhemsche Courant 4 juli 1893
- Groothedde, M.: Vikingen in Zutphen en Zutphen, Gelderse stad in de middeleeuwen in Opgegraven Verleden, 2007
- Hackeng, R.A.W.: Het middeleeuws grondbezit van het St. Servaaskapittel te Maastricht in de regio Maas-Rijn, 2006
- Hegener, M.: Archeologie van het landschap, 1995
- Heidinga, H.A.: De Veluwe in de Vroege Middeleeuwen, thesis 1984
- Heine, J.R.F.: Het verhaal rondom de dorpskerk van Bennekom door de eeuwen heen, 2007
- Hermans, C.R.: Analytische opgave der gedrukte charters, diploma's, etc. etc. der provincie van Noord-Brabant, 1844
- Heijden, P. van der: Grens van het Romeinse rijk, de limes in Gelderland, 2016
- Huisman, J.: Brief van 14-06-2007 aan de auteur. Archeologische vondsten in de buurtschap Harten bij Renkum in: Westerheem, jrg. 27, nr. 6, dec/1978
- Jager, S.: Archeologische parels van de Veluwe, 2011
- Jansen, H.: Zie binnenzijde omslag
- Jongbloed, H.: De grafelijke (!) burcht van Zutphen, in Zutphen 2013/3
- Kist, N.C.: Necrologium en Tijnsboek van het adellijk jufferen-stift te Hoog-Elten, 1853
- Joosten, I.: Technology of Early Historical Iron Production in the Netherlands, 2004
- Kos, A.: Machtsstrijd in Hamaland in Jrb. Middeleeuwse geschiedenis, 2002
- Kuys, J.: Drostambt en Schoutambt, Werken van Gelre nr. 45, 1994. Kerkelijke organisatie in het Middeleeuwse bisdom Utrecht, 2004
- Palmboom, E.N.: Het kapittel van St. Jan te Utrecht, 1995
- Potjer, M.: Historische atlas van Arnhem, 2006
- Ree-Scholten, G.F. van der: De geschiedenis van het noordoosten van Brabant ca. 1200-1795, 1993
- Schrassert, J.: Codex Gelro Zutphanicus, 1740
- Schut, P.A.C.: De Montferlandsche berg, het sieraad der tusschen Yssel en Rijn gelegene landen, 2003. Cultuurhistorie en archeologie in de Gelderse Vallei, 2017
- Sepp, J.C.: Nieuwe Geographische Nederlandsche Reise- en Zak-Atlas, 1773 (herdruk 1992)
- Slichtenhorst, A. van: XIV Boeken van de Geldersse Geschiedenissen
- Sloet, L.A.J.W.: Oorkondenboeken I -VI
- Tenckhoff, F.: Das Leben des Bischofs Meinwerk von Paderborn, 1921
- Tersteeg, J.J.Th.M. (e.a.): Enkele hoofdzaken uit de geschiedenis van het oude kerspel Renkum, 1973. Cartularium van het O.L. Vrouweklooster te Renkum, 1383-1609, 1992. Lezing te Renkum op 30-03-2016
- Tiemens, W.H.: Een duizendjarige kerk, de Ned. Hervormde kerk van Oosterbeek, ca. 1977
- Tuuk, L. van der: De Friezen, 2014
- Westeringh, W. van de: Emailwisselingen herfst 2011
- Wynaends van Resandt: Brabantse Leenen in Gelderland per 1432-09-17 in B&M, dl 16, 1913

